

Değerler Eğitimi Açısından Tıva Masallarının İncelenmesi

Mehtap MÜÇÜK KOTAN*

Özet

Toplumların eğitilmesinde bir uyarı niteliğinde olan masallar farkındalık bilincinin artmasını sağlamakta ve milletlerin kültürel değerlerini geleceğe taşıyarak nesiller arasında değer aktarımında bir köprü görevi üstlenmektedir. Ait oldukları milletlerin gerçekleri üzerine kurgulanan masallar, bu gerçeğin anlaşılmasını zıtlıklar üzerinden ifade ederek verilmek istenen mesajı ortaya koymaktadır. Masallar, iyi ve kötüyü temsil eden mitolojik varlıkların anlamlandırılmasında; toplumların psikolojik, sosyolojik, kültürel öğelerinin neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesinde etkilidir. Bir toplumun geçmiş ve gelecek arasındaki kültürel değerlerinin korunması ve yaşatılmasında masalların etkisi yadsınamaz. İnsanlar, kendi yaşamlarında hoşnut olmadıkları durumları, bunların üstesinden gelebilecekleri çözüm noktalarını ve hayattan beklentilerini farklı masal olaylarından hareketle çeşitli varlıklar üzerinden açıklamaktadırlar. Böylece birey, geçmişten günümüze değişen sosyal şartlara ve içerisinde bulundukları toplumların gelenek-göreneklerine göre onaylamadıkları pek çok unsuru olumsuz tipler üzerinden anlatmaya ve aktarmaya çalışmışlardır. Bu tipler, masal kahramanlarıyla sürekli bir mücadele içerisinde ve genellikle olumsuz, kötü, zararlı nitelikleriyle ön plandadırlar. Böylece kültürel değerleri aktarma araçlarından biri olan masalarda genellikle iyiler ödüllendirilirken kötüler ise cezalandırılmaktadır. Bu çalışmada Tıva Türklerinin masallarında geçen olumsuz tipler, iyi-kötü zıtlığı üzerinden değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Çalışma Türk dünyası eğitim değerlerini daha iyi tanıtmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda değer aktarımının masalarda bir eğitim aracına dönüşmesinin sonuçları Tıva Türklerinin masallarından hareketle hangi kültürel değerlerle ortaya konulduğu tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Değerler Eğitimi, Kötü, Olumsuzluk, Tıva.

An Analysis of Tıva Folktales in Terms of Values Education

Abstract

Folktales, which serve as a form of social instruction, play a crucial role in raising awareness and ensuring the transmission of cultural values across generations. Acting as a bridge between the past and the future, folktales encapsulate the realities of the societies to which they belong, often presenting these truths through contrasts to effectively convey their intended messages. These narratives are instrumental in defining mythological beings that represent good and evil and in analyzing the psychological, sociological, and cultural elements of societies within a cause-and-effect framework. The impact of folktales on preserving and sustaining a society's cultural values between past and future is undeniable. People express their dissatisfaction with real-life situations, their means of overcoming challenges, and their expectations from life by interpreting different folktale events through various characters and entities. In this way, individuals have historically used negative archetypes to critique and transmit the elements of their society that they disapprove of, based on the evolving social conditions and traditions they are embedded in. These negative figures are often in constant struggle with folktale heroes and are primarily characterized by their adverse, malevolent, and harmful traits. Consequently, folktales, as a medium for transmitting cultural values, typically reward virtuous characters while punishing those who embody wickedness. This study examines the negative characters in the folktales of the Tıva Turks from the perspective of values education, focusing on the dichotomy between good and evil. The research aims to provide a deeper understanding of the educational values in the Turkic world. Additionally, it evaluates the role of folktales as a tool for values transmission by identifying the specific cultural values embedded within the folktales of the Tıva Turks.

Keywords: Folktale, Values Education, Evil, Negativity, Tıva.

*Dr. Öğr. Üyesi Kafkas Üniversitesi Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Halk Bilim Bölümü, Kars / Türkiye, mehtapmucuk@kafkas.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7315-2588

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Müçük Kotan, M. (2025). Değerler Eğitimi Açısından Tıva Masallarının İncelenmesi *Külliyeye*, 6(1), 136-152.

DOI: 10.48139/aybukulliyeye.1589059

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
21 Kasım 2024	18 Mart 2025	Araştırma Makalesi	136-152
21 November 2024	18 March 2025	Research Article	

Extended Abstract

Fairy tales, as a significant heritage of cultural values, play a crucial role in fostering social cohesion, solidarity, and the development of social life. By enhancing both material and moral sensitivity across generations, they contribute to cultural transmission and prepare individuals for the future. Fairy tales not only bridge the past with the present but also aid in shaping the future. They achieve this through values education, serving as a medium for imparting and sustaining key virtues such as kindness, beauty, honesty, truthfulness, and patience. Furthermore, they enable individuals to perceive themselves, their society, and nature within a meaningful and coherent framework. In addition to fostering a sense of responsibility, fairy tales facilitate the acquisition of social and moral norms, guiding individuals to act in accordance with the expectations of their community. Individuals raised within the framework of these societal norms develop an understanding of the importance of avoiding harmful behaviors that contradict communal values.

Fairy tales are fundamentally structured on dualities, featuring numerous characters that represent both good and evil. Protagonists embodying goodness typically possess social virtues and engage in a struggle against antagonistic figures. In contrast, characters representing evil seek to overpower and surpass the good, engaging in actions that defy social norms and are deemed unacceptable. As a result, fairy tales reinforce the moral principle that good is rewarded while evil is punished. Through this educational metaphor, an essential characteristic of fairy tales, individuals acquire social values, enabling them to navigate the future with greater awareness and preparedness. Additionally, fairy tales provide insight into and understanding of a society's cultural codes. Functioning as an effective tool for transmitting social norms, fairy tales play a significant role in values education. By facilitating the teaching of ethical principles, they serve as a guide for individuals. Through the contrasts presented in fairy tales, individuals develop problem-solving skills and learn how to handle the challenges they encounter in everyday life. Consequently, the messages conveyed through fairy tales become more impactful and enduring. Individuals who internalize these educational values strive to lead their lives according to them and, in turn, contribute to raising socially conscious future generations. The specific manifestations of these values vary across societies, yet they consistently play a pivotal role in maintaining social harmony. Since communities shape their lives in accordance with these values, they play an essential role in preserving social order, peace, and stability.

This study examines negative character types in Tıva Turkish fairy tales that have been translated into Turkish. Given the limited academic research on Tıva Turks, this study aims to introduce the Tıva Turks to the scholarly community while also exploring how values education is conveyed through fairy tales. The selected Tıva fairy tales serve as a sample for identifying undesirable elements rejected by society, analyzing the messages embedded within these narratives, and examining the values embodied by characters representing goodness. The study seeks to determine which values are emphasized in Turkish educational traditions. A total of twenty fairy tales were analyzed, leading to the identification of fourteen distinct values.

Giriş

İnsan dünyaya geldiği ilk andan itibaren sosyal ve kültürel çevreyle bir iletişim içerisinde olur. Bu etkileşim ise çevreye uyum sağlamasında yardımcı olur ve sonrasında toplumun benimsediği davranış düşünce kalıpları kendisini etkiler. İnsanı etkileyen bu düşünce davranışlar “değer” olarak belirlenir (Kaplan ve Peker, 2022, s. 476). Değer; felsefede belli duyguları, istekleri, amaçları, ihtiyaçları ve eylemleri yararlı hâle getiren nitelikler (Cevizci, 1999, s. 201), nesne ve olayların bir toplum, sınıf ya da insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen unsurdur (Ozankaya, 1975, s. 31). Psikolojide ise değer; herhangi bir nesne, varlık veya etkinliğe ruhsal, ahlaksal, toplumsal açıdan ya da estetik bakımdan bilinen önem veya üstünlük derecesi; birey veya grup için herhangi bir şeyin özelliği (Bakırcıoğlu, 2012, s. 592) gibi tanımlanmaktadır. Değerler, iyi ile kötü davranışlar içinde ayırım yapılmasına olanak sağlayan kabuller ve inançlardır (Güven, 2014, s. 225). Sosyal bilimlerde değer, insan davranışlarını belirleyen temel etkenlerdir (Kuşdil ve Kağıtçı, 2000, s. 60).

Türk Dil Kurumunun <https://sozluk.gov.tr/> adresinde yer alan Güncel Sözlük’ünde değer:

1. “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehamet, kadir, kıymet, 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı; kıymet, paha, valör, 3. Üstün, nitelik, meziyet; kıymet, 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse, 5. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü, 6. Uğrunda belli bir bedel ödenecek veya belli bir zahmet göze alınacak nicelik veya nitelikte olan, 7. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey, 8. Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayı ile anlatımı” (Erişim tarihi: 20 Eylül 2023).

biçiminde tanımlanmaktadır. Bütün bu tanımlamalar ve yaklaşımlar gösteriyor ki değerler, çeşitli olaylar karşısında insan davranışlarının belirlenmesinde bireyin arzularının yanı sıra toplumun birey üzerindeki rolleriyle şekillenen ölçütler bağlamından oluşmaktadır.

Bir toplumun değerleri o toplum içerisinde yetişen bireylerin kişiliğinin oluşmasında öneme sahiptir. Bireyler, gelecekte yaşam tarzlarını, kültürlerini ve hayata bakış açılarını bu değerler sayesinde kazanmaktadır. Öyle ki bu değer kazanımı insanların yaşamlarının belli bir kesitinde değil, ömürleri boyunca sürmektedir. İşte doğumdan ölüme kadar süren bu değer kazanım sürecine genel olarak *değerler eğitimi* adı verilmektedir (Yaman, 2012, s. 18). Topluma yön vermenin en önemli ve ilk unsurlarından biri eğitimidir. Çünkü toplum içerisinde barındırdığı değerleri, genç kuşaklara aktararak yaşatmaktadır. Bu nedenle değerlerden yoksun bir eğitim düşünmek pek mümkün olmayacağından değerleri eğitimin vazgeçilmez temeli olarak görmek gerekir (Karakaş ve Akın, 2018, s. 89). Değerler eğitiminde amaç; bütün insanları evrensel değerler paydasında toplama ve toplum için örnek karakterler ortaya çıkararak ahlâkî değerlere sahip sorumluluk duygusu içinde hareket eden insanların yetişmesini sağlamaktır. Değerler eğitimi, insanlarda; adalet, inanç, erdem ve sevgi gibi toplumsal yaşamın vazgeçilmez medenî değerlerini kazandırmayı hedeflemektedir (Altan, 2011, s. 55). Toplum içerisinde bir arada daha iyi

yaşamak, toplumsal düzeni sağlamak ve ortak bir noktada buluşmak için çeşitli kurallar çevresinde bireye değerler eğitiminin verilmesi ve bunlara uyulması gerektiği bilinci kazandırılmalıdır.

Değerleri bilimsel açıdan sınıflandıran araştırmacılar içerisinde en bilinen ve kabul görenlerine Spranger, Rokeach ve Schwartz örnek verilebilir. Rokeach'ın sınıflandırması şu şekildedir:

1. Amaç Değerler: Aile Güvenliği- Barış İçinde Bir Dünya- Başarılı Olma- Bilgelik- Dini Olgunluk- Eşitlik- Gerçek Dostluk- Güzellikler Dünyası- Heyecanlı Verici Bir Yaşam- İç Huzur- Kendine Saygı- Mutluluk- Gerçek Dostluk- Özgürlük- Rahat Bir Yaşam- Sosyal Kabul- Ulusal Güvenlik- Zevk,
2. Araç Değerler: Bağımsız Olma- Bağışlayıcı- Cesaretli- Dürüst Entelektüel- Geniş Görüşlü- Hırslı- İtaatkâr- Kendini Kontrol Eden-Kibar- Kendine Hâkim- Mantıklı- Neşeli- Sevecen- Sorumluluk Sahibi- Temiz- Yardımsever- Yaratıcı Olma biçiminde sınıflandırılmıştır.

Spranger (1928) altı temel değer grubu oluşturmuştur. Bunlar, Estetik, Teorik (Bilimsel), Ekonomik, Siyasi, Sosyal ve Dinî değer gruplarıdır. Schwart ise değerleri güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik gibi on farklı grupta incelemiştir (Akbaş, 2004: 55, 57).

Çalışmada Türkiye Türkçesine aktarılmış olan Tıva masalları ele alınmıştır. Haklarında sınırlı çalışma yapılan Tıva Türklerini her anlamıyla Türkiye bilim dünyasına tanıtmak ve Tıva Türklerinin geleneksel anlatı türleriyle değerler eğitiminin nasıl ve ne şekilde verildiğini ortaya koymak üzere Tıva masalları örneklem olarak seçilmiştir. Değerler eğitimi olumsuz tipler üzerinden ele alınmıştır. Çünkü insanlar, toplum tarafından beğenilmeyen ve istenmeyen pek çok unsuru bu olumsuz varlıklara yükleyerek anlatmaktadırlar. “Ayı Oğlu Iygılak-Kara Möge”, “Ayı'nın” Oğlu”, “Avcı Kalga”, Zavallı Oğlak”, “Boralday”, “Bay Nazar”, “Balıkçı Bagay Oğlan”, “Oğlak”, “Arslan ile Karınca”, “Aç Kurt ile Oğlak”, “Süt Katıp İçer Sümeldey”, “Akıllı Oğlan”, “Zeki Mamay ile Ahmak Dulun”, “Yalnız Develi Yalnız Kel, Yedi Develi Yedi Kel”, Balıkçı Balgay Oğlan”, “Gezgin Lama”, Diken Başındaki Yün”, “Tavşan”, Rahvan Kulun”, “Uyanık Kurt” ve “Yedi Yavrulu Saksagan” olmak üzere toplamda yirmi bir masal metni incelenmiştir.

1.Masal

Masal türü üzerine çok fazla araştırma yapılmış ve farklı araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli tanımlamalar ileri sürülmüştür. Bunlardan bazıları şöyledir: Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inançlarından ve törelerden bağımsız tamamıyla hayal ürünü anlatılardır (Boratav, 2016, s. 85), terbiye ve ahlâka faydalı olan hikâyedir (Devellioğlu, 2010, s. 726), masallar, yüzyıllarca birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini, yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine özgü bir atmosferde ve üslupla, kendi mantık silsile içinde geleneksel motiflerle anlatan sözlü anlatım türüdür (Günay, 1998, s. 425). Masal, halkın ortak malı olarak meydana gelen, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, masal ilerledikten ve bir

bölümden başka bir bölüme geçilirken de az gitmiş uz gitmiş bir arpa boyu yol gitmiş gibi geçiş cümlesi bulunan, masal sona erdiğinde ise gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana, onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine gibi belirli sözlerle biten, gerçek hayatta rastlanabilecek olayların yanı sıra olağanüstü olay ve kahramanların bulunduğu bir sözlü anlatımdır (Seyidoğlu, 1999, s. 11). Masal, epizot ve motif silsileleri içeren belirli uzunluktaki anlatıları kapsamaktadır (Thompson, 1977, s. 8). Masallar taşıdıkları iletiler doğrultusunda iyilik, güzellik, doğruluk, yardımseverlik gibi evrensel değerlerle oluşturulan ve içerisinde bulunduğu toplumun kültürel unsurlarından, geleneklerinden ve gerçeklerinden beslenen, kendine ait bir dil ve anlatımı olan milletin yarattığı sözlü bir anlatıdır.

Masallar şekil ve içerik olarak çeşitli özelliklere sahiptir. Masalda her şey daha basit ve hafiftir, başka dünyanın varlıklarına rastlanmaktadır. Cadı kadınlar, devler, cüceler, büyücüler, canavarlar ve diğer olağanüstü varlıklar bulunur. Ayrıca insanın bütün hayatı unsurları vardır (Ewig, 2014, s. 226-227). Masallarda olayların geçtiği yer ve zaman belirli değildir, hemen hemen bütün masallarda meziyetler güzelde, iyide ve güçlüdeyken kusurlar ise çirkinde, kötü de ve zayıfta görülür (Tezel, 2013, s.8-9). Üç bölümden oluşan masallar; *gerçekçi* başlar, sonra *fantastik* gelişir ve *idealistçe* son bulur (Buch, 2006, s. 225). Bunlar mensur ürünler olmakla birlikte belirli kurallar bağlı kalınarak eklenenler dışında şiir biçiminde olan bölümler bulunmamaktadır ve masallarda masalın başı (giriş), masalın kendisi (gelişme), masalın sonu (sonuç) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Sakaoğlu, 2019, s. 82, 84-85, 89). Bu anlatıda kötüler cezalandırılırken iyiler ödüllendirilir, hem olağan hem de olağanüstü kişilere yer verilir, gerçek hayattan beslenen masallarda yer ve zaman hakkında kesin bir bilgi yoktur. Masalın başında ortasında ve sonunda uzun veya kısa kalıp sözler bulunmaktadır.

Avrupa’da folklorun bilim olarak ortaya çıkmasıyla masal çalışmaları başlamıştır. Aisopos, La Fontaine ve Grimm Kardeşler bütün dünyadaki masal çalışmalarında rol model oluştururlar. Anadolu sahasında masal araştırmaları adı altında masal neşri şahsî çabalarla ele alınmıştır. Ardından kitap ve dergilerde yayımlar yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki İzzet Ulvi tarafından Türk Yurdu dergisinde yayımlanan masallar ve K. D. Hanım’ın Türk Masalları adıyla yayımlanan masal kitaplarıdır¹. Sonra üniversitelerde bir folklor kürsünün kurulmasıyla birlikte Pertev Naili Boratav ile masal çalışmaları büyük bir hız kazanmıştır. Mehmet Tuğrul, Edip Ahmet Yüksel, Tahir Alangu, Saim Sakaoğlu, Bilge Seyidoğlu, Umay Günay, Ahmet Ali Arslan, Esmâ Şimşek, Behiye Köksal gibi isimlerle Türk folklor masal çalışmaları hakkında önemli eserler verilmiştir. Günümüzde de masal çalışmaları yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla devam etmektedir.

2.Masallarda Değerler Eğitimi

¹ Türk Folklor araştırmaları tarihinde masal araştırmaları bu iki eserle başlamıştır. O tarihten bugüne yapılan çalışmalardan bahsetmek makale hacmini aşacağından daha detaylı masal çalışmaları için Saim Sakaoğlu’nun “Masal Araştırmaları” adlı kitabına bk. s. 56-81.

Masallar, toplumun âdetlerini, gelenek ve göreneklerini, ahlak niteliklerini anlatmayı ve birden fazla iletiyle halkı eğitmeyi amaçlamaktadır. İçeriğinde barındırdığı değerlerin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasında çocuk-yetişkin ayrımı yapılmaksızın bütün bir topluma yol göstermektedir. İnsanların duygularını besleyen, onları hayata hazırlayan masallar, kültürel değerlerin benimsenmesi ve kişisel farkındalığın gelişmesinde bir eğitim aracı niteliğinde olan değerler sistemiyle örülüdür. Bu değerler eğitiminin anlatıldığı türlerden biri de masallardır ve masallar, iyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik gibi evrensel değerleri içerisinde doğduğu toplumun normları çerçevesinde oluşturur. Masallar, çocuklardan yetişkinlere kadar toplumun her kesimine maddi ve manevi değerlerin aktarılması ve yaşatılmasında önemli bir rol oynar.

Günümüz bilim hayatında mit ve masal araştırmalarının çocukluktan yetişkinliğe kadar eğitim sürecinde ruh ve zihnin gelişiminde önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Çağdaş pedagoji, masallarla mitlerin gelecek nesillerin içinde bulundukları dünyayı algılayabilmesinde bilimsel düşünceye ve yaratıcılıklarına büyük bir katkı sunduğu görüşündedir (Akdeniz, 2006, s. 179). Masallar, çocuklara gerçek dünyanın dışında hayal kurma güçlerini geliştirerek onların soyut düşünme ve algılama becerilerini güçlendirmektedir. Böylece çocuklar ve yetişkinler için masallar ayrı anlamlar ifade etmektedir. Çocuk kendi iç dünyasını masal olaylarıyla kurguladığından doğaüstü olayları yadırgamadan masaldaki kurguyu içselleştirebilmektedir. Bundan dolayı masallarda geçen korku, tedirginlik ve maceralar, çocuğun ruhsal gelişimi yönünden oldukça önemlidir. Masalları içselleştiren çocuk, o ruhsal güdüyle zorluklar karşısında mücadele etme becerisi kazanmaktadır (Bilkan, 2009, s. 32). Çocuk soyut düşünebilme yeteneğinin gelişmesinde kazandığı değerlerin bir muhakemesini yaparak bu muhakemede kendi inanç ve düşünceleriyle bir değerler sentezine varmaktadır. Değerler sistemine ulaşan çocuk edindiği değerleri ileriki yaşlarda *prensip* olarak adlandırıp bunlara anlam kazandırmaktadır. Bu noktada önem arz eden husus çocuğun düşünme yeteneğiyle değerler sistemini algılayabilme kabiliyetidir. Dikkat edilmesi gereken nokta ölçülü bir şekilde değerlerin kazandırılmasıdır. Yalnızca çizgi filmlerle büyütülen çocuk, toplum kurallarından oldukça uzaklaşacak ve kuralları anlayabilme yetisi zayıf olacaktır. Bu nedenle masallardaki temel hususlardan birini amaçlayan *kerevetine çıkma* veya *kıssadan hisse* olarak adlandırılan düşünme unsurundan eksik kalacaktır (Uçak, 2011, s. 80). Buradan mahrum bırakılan çocuk, iyi ile kötüyü ayırt etmede zorlanacak ve çoğu değerden yoksunlaşacaktır (Gümüštepe, 2023, s. 32). Toplumun eğitilmesinde önemli bir rol oynayan masallar, çocuğun hem ahlakî hem de sosyal gelişimine büyük bir katkı sağlamakta ve masallardan hareketle çocuklar, toplumsal gerçeklerin sentezine ulaşmaktadırlar.

Masallar, çocukları eğlendirirken aynı zamanda sosyal gelişiminde de önemli faydalar sağlar ve *adalet*, *doğruluk-dürüstlük*, *iyilik-güzellik*, *sabır* gibi değerlere vurgu yapar. Bu değerlerle masallar; insanları sosyal, kültürel, ahlakî ve kişilikli bireyler olarak yetiştirmenin yanı sıra günlük hayatta karşılaştıkları sorun ve sıkıntılardan uzak tutma işlevi de görür (Çıblak, 2008, s. 39–50). İnsanlar yaşamları boyunca mücadele ettikleri zorluklar karşısındaki beklentilerini, çözüm önerilerini masallardaki olaylar ve

kahramanlar aracılığıyla anlatmışlardır. Böylece edindikleri tecrübelerle gelecekteki nesillerinde birtakım zorluklarla karşı karşıya kalabileceklerini öngörmüş; onları masallardaki kahramanlar ve olaylar üzerinden uyararak deneyimli kılmaya çalışmışlardır. Yaşamın gerçekleriyle masal kahramanlarının mücadeleleri karşılaştırıldığında bir benzerlik olduğu görülmektedir. Bu nedenle masallar, içerisinde doğduğu toplumun yaşam aynasıdır (Yavuz, 1997, s. 15). Tarihsel süreç içerisinde her toplum kendi değerlerini bir sonraki kuşağa aktarma çabası içerisinde. Böylelikle toplumun sahip olduğu değer bir devamlılık göstermekte kendini yenilemekte ve canlılık kazanmaktadır. Değerler eğitimindeki amaç değerlerin genç nesillere öğretilmesi niteliğini taşımaktadır (Kaplan ve Peker, 2022, s. 480). Toplamlar, nesillere huzur, barış gibi değerleri edindirmek ve bunların sürdürülmesini sağlamaya yönelik düzenlemeleri yapmalıdır. Gelecek nesilleri içerisinde bulunduğu toplumun değerlerinden haberdar etmek ve onları bu değerlerle donanımlı bir şekilde yetiştirmek gerekir. Değerler çeşitli normları ortaya koymakta ancak bu normlara uyulduğu zaman toplumsal düzen sağlanmakta ve kargaşa da önlenmektedir (Katı, 2024, s. 9). Bunlar ise eğitim, toplumsal bir eğitime, yönlendirme ve bilgilendirmeyle birlikte şekillenmektedir. Normlar yazılı veya sözlü olsun toplum tarafından uyulması gereken kuralları kapsamaktadır. Toplumu eğitmenin ve bilgilendirmenin önemli bir kaynağı olan masallar da toplumsal değerler etrafında oluşmaktadır. Bütün bu değerlerin amacı; masalın eğitim değerini ortaya koymak ve halk kültürünün bu zengin kaynağına insanların daha geniş bir perspektiften bakmasını sağlamaktadır.

3. Tıva Masallarında Değerler Eğitimi

Tıva Türklerinin masalları üzerine yapılmış bazı araştırma ve incelemelerde masallar, konu ve tip özellikleri bakımından kendi aralarında sınıflandırılmıştır. Güney Sibirya Türk topluluklarından biri olan Tıva Türklerinin sözlü edebiyat türleri içerisinde yer alan masal sınıflandırmalarından biri şu şekildedir:² “Kahramanlık masalları”, “büyü/sihir masalları”, “sosyal hayat/gerçek masalları” ve “hayvan masalları”ndan oluşmaktadır. Kahramanlık masallarında masalsı ve epik bir çizgi vardır. Folklorun büyük çoğunluğu büyü/sihir masalları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu masalların yaygınlık göstermesi Tıva folklorunda epik geleneklere olan bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Masallarda bulunan yaşamla ilgili tasvirlerin çoğu güçlü kahramanların canavarlarla olan mücadelesi ve kahramanın esir kızları kurtarması açıkça ortaya konulmaktadır. Sosyal-gerçekçi masallarda; normal insanların hanlara, beylere ve zenginlere meydan okudukları görülmektedir. Ayrıca Tıva masallarında satirik yönler de dikkat çekmektedir. Bu masallarda yalancılık, tembellik, açgözlülük gibi kusurlar anlatılmaktadır. Hayvan masallarında ise daha zayıf ancak daha akıllı ve kurnaz hayvan ile daha güçlü ancak daha aptal olan hayvan mücadelesi vardır (Aça, 2007, s. 26-27-28). Genel olarak Tıva masallarında görülen bu farklı temalarla o toplumun kültürel, psikolojik, sosyolojik ve etik değerleri açığa çıkarılmaktadır. Bunları ise her toplum kendi mitolojisinden, kültüründen toplumsal değerlerinden hareketle farklı olumsuz tipler üzerinden sembolik anlatımlarla ortaya koymaktadır.

² Tıva Türklerinin diğer masal sınıflandırmaları için bk. (Aça, 2007, s. 24-25-26-27-28).

Erika Taube (1994, s. 31), Tıva mitolojisinin karakterleri ile Tıva halkı arasındaki bağa ve masalların sosyal arka planına şu ifadelerle işaret etmektedir:

“[Tıva masalları] insanın henüz kavramadığı, eski mitolojik fikirlere dayanan doğal güçlerle mücadelesini yansıtmaktadır. İnsan ve canavar eşit ortaklık ilişkisi içinde yaşar, birbirlerine yardım eder ve bir ilişkiye girer. Tıva masalları gerçek dünyadan bağımsız bir fantezi olmadığı için masalların insanın hayal gücünden türetilen fantastik görüntüleri bir şekilde gerçek dünyayla bağlantılıdır (Taube’den akt. Hallaç, 2022, s. 323).

Tıva masallarında mitolojik varlıklarla mücadele hayal ve gerçek ekseninde işlense de gerçek dünyayla bağlantı kopmamaktadır. Masallar, sosyal gerçekliğin arka planını *mitik varlıklar* üzerinden aktarmaktadır.

Tıva halk masalları üzerine yapılan çalışmalar 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Wilhelm Radloof, N. Potanin, N. F. Katanov, F. Ya Kon gibi isimlerce derlenip yayımlanmaya başlamıştır.³

4. Tıva Masallarında Öne Çıkan Değerler

Tıva Türklerinde olumsuz olağanüstü ve olağan tiplerin kötü eylemleriyle iyiye nasıl zarar verdikleri belirlenmiştir. Tıva Türklerinde temsil edilen değerlerin masallarda neler olduğu, olağanüstü ve olağan tiplerden hareketle ortaya konulmuştur. Ayrıca olağanüstü ve olağan tiplerin kötü ve istenmeyen eylemlerinden yola çıkılarak kötü karşısında hangi iyi değerlerin temsil edildiği aşağıda sıralanmıştır.

4.1. Zayıfı Korumak

İnsan padişah bile olsa gücü ve yetkiyi elinde bulundurduğu için haksız işlere girişmemelidir (Yavuz, 1997, s. 45). Bu güç ve yetki sayesinde birilerine karşı zorbalık yapmak ve kendisinin olmayan birtakım şeylere sahip olma isteği insanı olumsuz durumlara sürükler. Gerçek dünyanın bir ayağını oluşturan masallarda aynı zamanda iyi-kötü, güçlü-güçsüz, zengin-fakir, güzel-çirkin gibi çatışmalara yer verilir. Bunlar ise masallarda çeşitli varlıklar üzerinden iletilir. *Ayı Oğlu İygılak-Kara Möge* masalında, bakır gagalı, bakır tırnaklı çok büyük bir adam bakır gagasını ve bakır tırnağını ateşte kızdırarak oturur. İnsanların evini dağıtır, aşını-yemeğini yer. Bunu gören kahraman iki bacağı koparıp onu ayaksız ve bacaksız bırakır. Bu Albis-şeytan⁴ aynı zamanda her yıl bir kadından haraç alır ve bir kızını alıp kendisine kadın kılacağını söyleyerek öldürüp sonra da yer. Daha sonra Albis-şeytan her yıl doğum yapan kadının yanına giderek beli, ayağı-tabanının tutmadığını ve hastalandığını söyleyip kadından kızını ister. Kadın

³ Tıva halk masalları ile ilgili çalışmalar bu araştırmacılarla başlamıştır. O tarihten bugüne yapılan çalışmalardan bahsetmek makale hacmini aşacaktır. Tıva masalları üzerine yapılan daha detaylı çalışmalar için bk. (Aça, 2007, s. 7-21).

⁴ Albis-şeytan Türk mitolojisinde dev, şeytan, cin gibi çeşitli olağanüstü varlıklarla ilişkilidir. Albis-şeytan için daha detaylı bilgi için Abdülkadir İnan “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, Celal Beydili “Ansiklopedik Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük”, Pertev Naili Boratav “Türk Mitolojisi/Oğuzların-Anadolu, (Azerbaycan ve Türkmenlerinin Mitolojisi)”, İbrahim Dilek “Türk Mitolojisi Sözlüğü.”

ağlayarak kızını götürür. Bunu öğrenen kahraman gidip Albıs-şeytanı öldürür. Albıs-şeytan, burada gücünün üstünlüğüyle zalimliği temsil eder. Güçsüz olan kişi üzerinden bir egemenlik kurmaya çalışır ve böylece gücü yetmeyen insana karşı bir üstünlük sağlama, baskın olma ve bu sayede istediğini elde etme çabası görülür. Fakat haksız olan ve elindeki güçle bir otorite kurmak isteyen bu varlık, masal sonunda cezalandırılır. *Balıkçı Bagay Oğlan* masalında balıkçı her gün kendisiyle eşinin resmini götürüp ona bakıp av avlarmış. Bir gün rüzgâr resmi uçurur ve bu resim de bir hanın yanına gider. Han resimdeki kadını görüp böyle güzel bir kişinin bu yakınlarda yaşadığını düşünür ve hemen onu kaçırıp almayı planlar. Bütün askerlerini alıp yoksul balıkçının güzel karısını zorla elinden alır. Aradan zaman geçer başka bir kılıkta yaşlı balıkçı hanın evine gider. Kadın, eşini tanır ve birlikte hana tuzak kurarak onu cezalandırırlar. Yoksul balıkçı ve eşi de kavuşurlar (Aça, 2007, s. 374-375-376, 466, 470).

4.2. Doğru Yoldan Kazanma

Masallarda güzel olan birçok şey Kafdağı'nın arkasındadır. Bundan hareketle masallarda yer alan kahramanlar, bin bir zorlukla yola çıkarak *ellerinde asa, ayaklarında çarık*, bütün engelleri aşmaya çalışırlar. İyiliğin ve arzulanen ümitlerin peşine koyulurlar (Yavuz, 1997, s. 29). *Ayı'nın Oğlu* masalında, üç arkadaş konakladıkları yerde avlanmaya karar verirler. Önce bir arkadaş evde kalır ve diğer ikisi ava giderler. Evdeki arkadaş kuzuyu kesip arkadaşlarına yemek yapar ve onları beklerken yer altından bakır burunlu ve bakır tırnaklı Albas çıkar ve yemeği alıp kaçarak gider. İkinci gün evde kalan arkadaş da aynı şeyleri yaşar ve üçüncü gün evde kalan arkadaş, Albas'ı yaralar ve yer altına kaçan Albıs'ı öldürür (Golatenko, 1998, s. 72-78). Burada da hiçbir emek ve çaba harcamadan bir başkasının kazandığını ondan zorla alma durumu vardır. Ama bu haksız kazanç bir şekilde gün yüzüne çıkmaktadır. Gök kubbenin altında hiçbir kötülük, sonsuza değin gizli kalmaz ve insanlara kötülük yapanın kendisi de zarar görmektedir (Yavuz, 1997, s. 42-43). Hiçbir emek harcamadan bir başkasının kazandığına ortak olmaya çalışmak ve bunu da gücün verdiği bir üstünlük çabasıyla elde etmeye çalışmanın doğru olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca bu tarz kötü eylemlerden insanların uzak durması gerektiği masallarda bir uyarı niteliğinde verilmiştir.

4.3. Nasihat

Sözlü kültür unsurları, toplumların zihniyet dünyalarının yazılı olmayan tarihleridir (Yıldırım, 2018, s. 1044). Masallar toplumların sözlü zihinsel dünyalarını ortaya koymaktadır. *Avcı Kalga* masalında, Avcı Kalga evine giderken binlerce yamyama yakalanır ve bu yamyamlar, insan eti yemektedirler. Avcı Kalga'ya fırsat vermeden onu yakalarlar. Avcı Kalga'nın aklına kendisine verilen nasihat gelir. "*Sarı saplı bıçak*" bıçak dediği zaman kuru ağaçtan inerek kurtulup gider (Aça, 2007, s. 443). Bu masalda vahşi doğayla insanın nasıl mücadele edebileceği ve kendisini koruyabileceğini gösterir. Zorluklar karşısında insanın kendini nasıl kurtarabileceğine dair aklını kullanabilme yetisi ve bunun sonucunda zafere ulaşma çabası anlatılmaktadır. Ayrıca hazıra konma ve hiçbir emek harcamadan istediğini elde etme gibi durumlar karşısında verilen nasihatlerin uygulamada yerini bulması ve bu sayede çıkış yolu bulma fırsatını sunmaktadır. Böylece çocuklara ve yetişkinlere masallarda "*nasihatleri dinlemeyi*" öğretir. Her masalın bir

iletisi olduğu düşünüldüğünde bu masalların aynı zamanda nasihat verdiğini ve bunu dinleyenlerin başarıya ulaştığı gözden kaçırılmamalıdır.

4.4. Güç ve Akıl Birlikteliği

Günümüzde ulaşılması istenilen hedefler için gösterilen mücadeleler ve masal anlatılarındaki mücadeleler arasında bir bağ olduğunu söylemek mümkündür. İnsanların bu “yaşam pastası”ndan bir pay elde edebilmek adına eğitim sürecinin başından sonuna kadar verdikleri imtihanlar, masallardaki “mutlu sona ulaşmak için ortadan kaldırılacak devlerden ve masallardaki cadıların, kötü kalpli büyücülerin yaptıkları kötülüklerden başka bir şey değildir (Yavuz, 1997, s. 25). Masallar, yaşadığı toplumun hangi kültürel değerlere izin verip vermediğini gösteren öğretilerdir. Bir toplumun değer yargılarını ortaya koymakta ve bunu gerçeğe hayal ekseninde işlemektedir. *Zavallı Oğlak* masalında, oğlağın yedi anasını bir cadı yer. Sonra da oğlağı yemek ister ve evine götürür. Ancak oğlak, cadının çocuklarını kandırır ve öldürür. Budak toplamaya giden cadı gelir ve çocuklarının öldürüldüğünü görür. Bir ine gizlenir ve oğlağa onu nasıl öldüreceğini sorduğunda *bir karış saplı baltayı başıma vurduğunda* cevabını alır. Cadı baltayı kendi kafasına indirip oğlağa serçe parmağını kesme, der. Oğlak, cadıyı dinlemez ve onun parmağını keserek annesini cadının parmağının içinden çıkarır. Bu masalda cadı zayıf olana karşı kuvveti simgelemektedir. Gücü sayesinde üstünlük kurduğunu düşünürken akıl yetisinden eksik olmasının verdiği bir başarısızlık sınavı vardır. Akıl olmadığında gücün tek başına bir işlevi yoktur ve kontrolsüz kullanılan bir güç büyük bir zarar vermektedir. Bu masalda da kötülük edenin kötülük bulacağı iletisi vardır. *Oğlak* masalında, oğlağın yanına bir kurt gelir ve onu yemek ister. Ancak oğlak, kurdu korkutup gönderir. Sonrasında kurt, ayı ile karşılaşır ve ayı, kurdun oğlaktan korkmasına şaşırır. Ayı, kurdu yanına alarak ikisi birlikte oğlağın yanına giderler. Oğlak tekrar iki güçlü hayvanı korkutup gönderir. Ayı, kurdu öldürür ve oğlak ölen kurdu alıp gider. Yedi kurtla karşılaşır ve kurdu öldürdüğünden söz edince bu yedi kurt da oğlaktan korkarlar. Böylece oğlak kendisinden güçlü bütün hayvanların üstesinden aklı sayesinde gelmiş olur. *Arslan ile Karınca* masalında, arslan insan yemek ve böylece insanın ne kadar güçlü olduğunu görmek ister. Akıllı bir bakşı, arslanla karşılaşır ve arslan onun hasta olduğunu görünce ona dokunmaz. Bakşı insanın koşuşunun karıncadan daha hızlı olduğunu söyler ve arslan buna sinirlenir. İnsanın karıncadan daha hızlı olmasını kabul etmez. Bakşı karıncanın insanın küçüğü olduğunu söyleyerek arslanı karınca ile yarıştırır. Arslanın yanında bir köpeği vardır. Arslan insan denilen küçük karıncanın kendisinden hızlı olduğunu söyleyince köpek de onu terk edip insanın yanına gelir. *Aç Kurt ile Oğlak* masalında aç kurt, oğlağı yemek ister ve bunun için oğlağa budunu kesmemesini söyler. Oğlak bunun için kendisinden bir çakı ister. Kurt çakıyı almaya giderken çakıyı verecek kişi bir başka şey ister ve bu durum böyle devam eder. Kurt en sonunda kendi sonunu kendi hazırlar ve aç gözlülüğü yüzünden gittiği yerde öldürülür (Aça, 2007, s. 481, 477, 479, 491-492, 499-501). Sadece belli bir güce sahip olmak ve bu güç sayesinde istediğini elde etmeye çalışmak veya istediğine zarar vermek gibi bir düşüncesinin yanlışlığı masallarda belirtilmiştir.

4.5. Mücadelecilik

Sonuna kadar mücadele etmekten korkmayan sonunda bir şekilde başarıya ulaşmaktadır. Sabırlı, kararlı ve cesur olan insanlar amaçlarına bir şekilde ulaşırlar. Masallarda mutluluğa gidilen yol uzun ve çetindir (Yavuz, 1997, s. 41, 49). *Boralday* masalında; Şulbus, Boralday adlı kahramanı yakalar ve koyunlara dağa sürmesini söyler, sonra onu çukura iter ve orada hayvanları bağlamasını daha sonra da mangalı yakmasını ister. Mangal kızıştıktan sonra yaşlı adamı orada kızartıp yemeyi düşünür. Ancak yaşlı adam, Şulbus'u yakalar ve tek gözünü yakar. Şulbus onu yakalamasın diye koyunların arasına saklanır. Şulbus ise onu yakalamak için koyunları yukarı atmaya başlar. Boralday, bu koyunlardan birine yapışır ve Şulbus bunu fark etmez, onu koyunla birlikte yukarı atar. Böylece yaşlı adam, özgürlüğüne kavuşur (Golatenko, 1998, s. 36-38). Başarı çeşitli uğraşlar sonucunda hem zihinsel hem de fiziksel bir mücadele sonucu elde edilir. Bu yüzden korkmadan cesur bir şekilde ilerledikçe engeller daha kolay bir şekilde aşılmaktadır.

4.6. Zorlukları Aşmak

Masallarda kahraman, hedefine ulaşmak için çeşitli engelleri aşmak zorundadır ve ancak bu engellerle mücadele ettiğinde amacına ulaşmış olur. *Bay Nazar* masalında, Er Töştük'ün babası devesini ararken Celbege ile karşılaşır ve canını kurtarmak için oğlunu kendisine göndereceğini söyler. Er Töştük, atının kendisine yardım etmesi üzerine Celbege'den kurtulmayı başarır (Hallaç ve Yıldırım, 2022: 13-14). Kahraman masalda mücadele ettiği doğaüstü varlıkla olan sınavı geçer ve yoluna kaldığı yerden devam eder. Hedefe ulaşmak için ümitsizliğe düşmemek insanın mutlu bir sona ulaşmasında etkilidir.

4.7. Analitik ve Dikkatli Düşünme

Zekâ, sağduyu ve dikkat, kaba gücü yener ve en karmaşık olan sorunları dahi çözüme kavuşturur. Dikkatsiz insanın yanlış yapma riski daha yüksektir. Zekâ ve yetenek kişinin sahip olduğu birçok zenginlikten çok daha önemlidir (Yavuz, 1997, s. 43). *Süt Katip İçer Sümeldey* masalında, Ay Haan'ın gelininin çok akıllı olduğunu duyan Sarıg Haan bir plan yapar ve Ay Haan'ın yurdunu yağmalayıp, gelinini, oğlunu ve bütün askerlerini alıp gider. Ay Haan'ı da dört kazığa bağlar. Ay Haan, Sarıg Haan'a yurdunu yağmalanının kolay olmadığını söyler ve Sarıg Haan kolayının ne olduğunu sorunca Ay Haan üstü kapalı bir şekilde ailesini içerisine düştüğü durumdan haberdar edecek bir mesaj gönderir. Akıllı gelini bu mesajı çözerek Ay-Haan'ı kurtarır. Daha sonra Ay-Haan'da Sarıg-Haan'ın ülkesini yağmalayarak döner. *Akıllı Oğlan* masalında, han, akıllı oğlana ne gördüklerini söyler ve aldığı cevaptan çok memnun olur. Ona bir şeyler ikram ederken akıllı oğlan onları yemeyeceğini söyler. Han bunun nedenini sorduğunda akıllı oğlan tek tek bunların cevabını verince han sinirlenip akıllı oğlanı öldürmeyi emreder. Ancak hanın annesi gelip akıllı oğlanın doğruları söylediğinden bahsedince han, akıllı oğlan sayesinde gerçekleri öğrenip onu mükâfatlandırır (Aça, 2007, s. 428, 433, 446-448). Yukarıdaki masal örneklerinde de insanlar çok varlıklı olmalarına rağmen akli doğru kullanmadıklarında ve hileyle bir şeylere sahip olmak istediklerinde genellikle istediklerine ulaşamazlar ve yenilirler.

4.8. Aşırı Yüklenme⁵

Her insanın sahip olduğu bir zekâ ve anlama yetisi vardır. Bunun üzerinde bir insana yüklenmek ve gereğinden fazlasını istemek zararlı sonuçlara yol açabilir. *Zeki Maanay ile Ahmak Duluñ* masalında, Zeki Maanay, kardeşi Ahmak Duluñ'dan bazı şeyleri yapmasını ister. Ancak kardeşi onu yanlış anlayıp her defasında sonu felakete neticelenecek bazı girişimlerde bulunur ve en son da Ahmak Duluñ'un ölümüne neden olur. Sonunda Zeki Maanay kardeşini öldürdüğü için bir pişmanlık duyar (Aça, 2007, s. 452, 455). Bu masalda da görüldüğü üzere her şeyin daha fazlasına sahip olma, bir şeyi aşırı isteme ve bir insana çok yüklenme felakete neden olmaktadır. Masalda pişman olunan bir son vardır ve bu son pişmanlığın bir fayda vermeyeceğini ortaya koymaktadır.

4.9. Kıskançlık

Kıskançlık, hırs ve şantaj gibi kötü nitelikler sonunda sahibine *bumerang* gibi geri dönmektedir (Yavuz, 1997, s. 42). *Yalnız Develi Yalnız Kel, Yedi Develi Yedi Kel* masalında, Yalnız develi Yalnız Kel ile yedi develi Yedi-Kel komşu olarak yaşarlar. Yalnız Kel, Yedi Kel kardeşten çok daha fazla buğdaya sahip olduğu için bu kardeşler Yalnız Kel'i çok kıskanıp Yalnız develi birinin bu kadar çok buğdaya sahip olmasını çekemezler. Bu yüzden ona tuzaklar kurarak onu öldürüp mallarına sahip olmak isterler ancak her defasında başarısız olurlar. Sonunda kurdukları bir tuzakla kendi sonlarını hazırlar ve Yalnız Kel her şeyin sahibi olarak hayatına devam eder (Aça, 2007, s. 459, 462). Kıskançlık yüzünden sağlıklı düşünemeyen Yedi Kel, kurdukları oyunlara kendileri düşer. Kıskanç olma duygusunun esiri olurlar ve kıskanç olan insan genellikle bir zarara uğramaktadır. Bu yüzden insanlar daha iyi, doğru ve güzel olana yönlendirilmeli ve bu davranışlarla bir şeyleri başarma arzusu pekiştirilmelidir.

4.10. Dürüstlük

Yalanın ve kurnazlığın getireceği mutluluk kısa ömürlü olur ve böylece *yalancının mumu da yatsıya kadar yanar*. Çünkü konuşulan yalanlar bir şekilde gün yüzüne çıkar ve yalan konuşan insanın başına çok büyük sorunlar açar (Yavuz, 1997, s. 40-41). *Balıkçı Balgay Oğlan* masalında, Lama adındaki kişi Karatı-Haan kızını çok beğenir ve onu almak ister. Bunun için bir plan yapar ve öncelikle Karatı-Haan'a zehir vererek onun hastalanmasına neden olur. Daha sonra Karatı-Haan'ı iyileştirebileceğini söyler ve bunun içinde hanın kendi kızını bir altın sandık içinde suya atmasıyla mümkün olacağını anlatır. Karatı-Haan başta kabul etmezse de sonrasında kabul eder. Lama suya atılan sandığı almak ister ancak dediği gibi olmaz sandığı ondan önce bir balıkçı alır ve kızı oradan çıkarıp onun yerine köpek koyar. Lama, sandığı alır ancak balıkçının koyduğu köpek tarafından öldürülür (Aça, 2007, s. 466, 470). Yalan konuşan Lama bu yalanını canıyla öder ve söylediği yalanı yaşamının son bulmasına neden olur. Yalan konuşan kim olursa olsun toplum içerisinde herhangi bir değeri yoktur ve toplum tarafından güvenilmeyen insanlar böyle cezalandırılmaktadır.

⁵ Bilişsel Yüklenme kuramı içerisindeki yer alan aşırı yüklenme, çoklu ortamlarda çalışırken bağlantıların oluşturulması, isimlendirilmesi ve bu bağlantıların izini kaybetmemek için harcanan çaba sonucunda kullanıcıların daha fazla zihinsel olarak yüklenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kılıç Çakmak, 2007, s.8)

4.11 Kararlılık

Kararlı, sabırlı ve cesur insanlar hedefledikleri noktaya ulaşabilirler. *Gezgin Lama* masalında, lama gezginlik edip yaşar. Bir gün karşısında ikiye ayrılan bir yolda ne yapacağına ve nereye gideceğine bir türlü karar veremeyince çarpık çurpuk yürürken apış arası yarılıp ölür (Aça, 2007, s. 471). Bu masalda da insanın kararlı olmasına dikkat çekilmiştir. Kararlı olmayan insanın yolu aydınlığa çıkmamaktadır.

4.12. İletişimde Hassasiyet

Masallar insanların birbirilerine karşı saygılı ve hoşgörülü olmaları gerektiğini öğretir. Bu sebeple karşılıklı birbirilerini dinlemeyi öğretir. *Diken Başındaki Yün* masalında eşler birbirilerini dinlemeden ağız dalaşı yaparlar ve bu sırada elinde bir kısırakları olan bu eşlerin kısıraklarını oradan geçen biri alıp gider. Ağız dalaşından bunu çiftler fark edemez ve elindekinden olurlar (Aça, 2007, s. 471- 472). Bu örnekte bir kargaşa sonucu birbirini dinlemeyen çiftlerin masalın sonunda sahip olduklarını kaybettikleri ve hüsrana uğradıkları görülmektedir.

4.13. Aldanmaya Karşı Duyarlılık

Masallar insanlara yol göstermekte ve karşılaşılan birçok engelle birlikte bu sorunların üstesinden nasıl geleceklerine dair çeşitli çözümler de sunmaktadır. Bu sebeple her zaman daha temkinli olmak ve sağduyuyla olaylara yaklaşmak gerekir. Böylece hem kandırılmaktan hem de kötü sonuçlara yol açabilecek pek çok şeyden korunmuş olunur. *Tavşan* masalında, tavşan yere uzanıp bir gözünü kapatır ve kör taklidi yapar. Sırasıyla kaplan, kurt ve tilki, tavşanın yanına gelip neden böyle yaptığını sorarlar. Tavşan da gözünü çıkarıp yediğini ve onun lezzetinden böyle uzandığını söyler. Kaplan da hemen gözünün birini çıkarır ve tam ağzına atacağı sırada tavşan, uyanık davranıp kaplanın ağzına şıvaga atıp kaplanın gözünü kendisi yer. Sonra kaplan diğer gözünü çıkarınca tavşan aynı oyunu oynayarak yine kaplanın gözünü kendisi yiyip onun ağzına şıvaga atar. Tavşan daha sonra kaplana oynadığı oyunu kurt ve tilkiye de oynayıp onların da gözlerini yiyerek oradan kaçır. Yolda tavşanın karşısına yoksul bir ihtiyar çıkar. Tavşan, ihtiyara şu tarafta gözleri kör olan kaplan, kurt ve tilkinin yattığını haber verip onları öldürmesini söyleyince ihtiyar da gidip onları öldürtür. *Rahvan Kulun* masalında, kurt, bir rahvan görür ve onu yemek ister. Ancak rahvan her defasında kurdu kandırarak kurtulmayı başarır ve en son da kurt kendisini yemeye geleceği zaman ayağının altında bir yazı olduğunu ancak onu okuduğunda kendisini yiyebileceğini söyler. Kurt yazıyı okumaya eğildiğinde rahvan tepip kurdu öldürür. *Uyanık Kurt* masalında, birkaç avare kurt, bilgili ve uyanık bir bozkurta gelip kendilerine yemek bulmalarını ister. Uyanık kurt onların hayvanları arasında yer alan zayıf ve titrek bir atı işaret eder. Ancak bunu kabul etmeyen diğer kurtlar ona kızıp daha gösterişli bir atı yerler. Sonrasında uyanık kurt başlarının belada olduğunu ve kaçmalarını söyler. Çünkü o beğenmedikleri ata er bir kişi binip onların peşinden koşar. Uyanık kurt kendisini dinlemedikleri için o kurtlara kızır çünkü o atın çok hızlı olduğundan bahseder. Er kişi bunlara yetişip bütün kurtları öldürür. *Yedi Yavrulu Saksagan* masalında uyanık tilki, saksaganı tehdit ederek onun yavrularını sürekli yemektir. Tarla faresi bunu öğrenip saksagana akıl verir ve tilki geldiğinde ne

yapacağını anlatır. Tilki, saksağana bu akıllı tarla faresinin verdiğini görünce onu yakalar ancak tarla faresi tilkiden daha uyanık çıkarak tilkinin elinden kurtulur. Tilki tekrar saksağana gelip onu tehdit eder ama artık başarılı olamaz (Aça, 2007, s. 474- 475, 483-484, 486-487, 489-490). Yukarıdaki masal örneklerine bakıldığında da kurnazlık yapıp kendini uyanık gören masal kahramanları hiç beklemedikleri bir sonla karşılaşır ve gerektiği cezayı alırlar. Kaba güçle elde edilecek birçok şey farkında olmadan kötü sonuçlara yol açabilir.

4.14. Minnettarlık

İyiliğin değeri bilinmelidir ve nankör olmaktan kaçınılmalıdır. Ekmek veren elin ısırılmamasına dikkat edilmelidir (Yavuz, 1997, s. 41). *Moortay masalında*, Moortay bakışı, sefil bir hâlde tarla farelerinin başı Eredot'a rast gelir ve Eredot kendisine yardım edip bütün tarla farelerinden Moortay bakışına yiyecek getirtir. Tarla fareleri her ne kadar bu bakışı için çalışsalar da bakışı onlara zarar verir, daha sonra onları yemeye başlar ve en son da tarla farelerini yok eder (Aça, 2007, s. 494-495). İyiliğin karşılığında yapılan kötülükler ve nankörce davranış sergileyip iyilikbilmezler, kötü sonuçların doğmasına neden olmaktadır.

Sonuç

Tarihî süreç içerisinde uzun bir coğrafyaya yayılan Türk topluluklarından biri olan Tıva Türklerinde tespit edilen değerlerin olumsuz tiplerde hangi kötülükler sonucu ortaya çıktığı ve bu kötülüklerin sonucunda hangi temel değerlerin ortaya konulduğu sorusundan hareket edilmiştir. Bu tiplerin ortak özellikleri sahip oldukları gücü kontrolsüz kullanma ve akıl yetisinden eksik olmadır. Bundan dolayı incelenen masallarda dikkat çeken nokta akıl ve güç birlikteliğiyle başarıya ulaşma iletisi yer almaktadır. İyilerin değerini ortaya çıkarma, kötünden hareketle ders vermenin amacına ulaşmasında kötünün işlevinin masalda ne kadar etkili olduğu belirlenmiştir. Masallarda iyi-kötü, güzel-çirkin gibi değerler evrensel olmakla birlikte bu değerleri temsil eden tipler, her toplumda değişiklik göstermektedir. Çünkü her toplum kendi toplumsal değerlerine masallarda yer verir. Toplumlarda öne çıkan değerler aynı zamanda o toplumun kültürünü yansıtır. Zıtlıklarla örülü olan masallar, kötünden hareketle iyi olan ve iyiliği temsil eden değerlerin anlaşılmasını sağlar. Masallar, toplumlar için önem arz eden iyilik, adalet ve hoşgörü gibi değerleri öne çıkaran bir sonla biter. Böylelikle gelecek nesillere bu değerleri aktaran bir vazife görür. Kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmak ve yaşatmak için masallara günümüzde daha fazla olanak sağlanmalıdır. Özellikle hızla ilerleyen teknoloji aracılığıyla masallara sosyal medyada yer verilmeli, görsel ve işitsel olarak gelenek ve görenekler aktararak yaygınlaştırılmalıdır.

Tablo:1

Değerin Adları	Geçtiği Masal	Bulunma Sayısı
Güç ve Akıl Birlikteliği	Zavallı Oğlak Oğlak Arslan ile Karınca	4

	Aç Kurt ile Oğlak	
Aldanmaya Karşı Duyarlılık	Tavşan Rahvan Kulun Uyanık Kurt Yedi Yavrulu Saksagan	4
Zayıfı Korumak	Ayı Oğlu Iygılak-Kara Möge, Balıkçı Bagay Oğlan	2
Analitik ve Dikkatli Düşünme	Süt Katıp İçer Sümeldey Akıllı Oğlan	2
Mücadelecilik	Boralday	1
Zorlukları Aşmak	Bay Nazar	1
Nasihat	Avcı Kalga	1
Aşırı Yüklenme	Zeki Maanay ile Ahmak Dulun	1
Kıskançlık	Yalnız Develi Yalnız Kel, Yedi Develi Yedi Kel	1
Dürüstlük	Balıkçı Balgay Oğlan	1
Kararlılık	Gezgin Lama	1
İletişimde Hassasiyet	Diken Başındaki Yün	1
Doğru Yoldan Kazanma	Ayı'nın Oğlu	1
Minnettarlık	Moortay	1

Tabloda en çok bulunan değerden en az bulunan değere doğru bir sıralama yapılmıştır. Güç ve akıl birlikteliği (4), aldanmaya karşı duyarlılık (4), zayıfı korumak (2), analitik ve dikkatli düşünme (2), mücadelecilik (1), zorlukları aşmak (1), nasihat (1), aşırı yüklenme (1), kıskançlık (1), dürüstlük (1), kararlılık (1), iletişimde hassasiyet (1), doğru yoldan kazanma (1), minnettarlık (1). Toplamda 21 masalda 14 değer tespit edilmiştir.

Kaynakça

Akbaş, O. (2004). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aça, M. (2007). *Tıva halk masalları*, Konya: Kömen Yayınları.

Akdeniz, S. (2006) “Bir masal metinleri inceleme modeli önerisi ve uygulaması”, *Ankara Üniversitesi II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi (179-187 ss)

Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*, Ankara: Ani Yay.

- Beydili C. (2004). *Ansiklopedik Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük* (E. Ercan Çev.). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Bilkan, A. F. (2009). *Masal estetiği*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Boratav P.N. (2012). *Türk mitolojisi/Oğuzların-Anadolu, (Azerbaycan ve Türkmenlerinin Mitolojisi)*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2016). *100 soruda Türk halk edebiyatı*, Ankara: BilgeSu Yay.
- Buch, W. (2006). “Masal ve efsane üzerine”, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1. Kitabı içinde* (çev. Ali Osman Öztürk), (223-228. ss.), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*, 3. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Çıblak, N. (2008). “Teknoloji çağında kültürel miras olan masalların korunması”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.23, 39-50.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Dilek İ. (2021). *Türk mitolojisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ewig, U. (2014). “Masal, masal araştırması ve masal derlemesi üzerine”, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2 Kitabı içinde* (çev. Zeki C. Arda), (224-231. ss.), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Golatenko, R. V. (1998). *Tuvinskie Narodniye Skazki, Moskva: Detskaya Literatura*.
- Gümüštepe, P. N. (2023). Mustafa Ruhi Şirin’in “Mavi Rüyalara Gören Çocuk” adlı eseri bağlamında Türk masallarında değerler eğitimi üzerine düşünceleri, *Turan*, 4, 30-46.
- Günay Umay (1998). “Masal”, *Masal Türk dünyası el kitabı içinde* C.III, (158.ss.), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Güven, A. Z. (2014), Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 225-246.
- Hallaç, A.T. (2022). Türk dünyasında alkarısı, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hallaç, A.T. ve Yıldırım, S. (2022). Altay Tıvaları ve Er Töştük anlatısının Altay Tıva varyantı: Bay Nazar, *Motif Vakfı*, C. 15, S. 37, 1-21.
- İnan A. (2015). *Tarihte ve bugün Şamanizm* (8.Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Taube, E. (1994). *Skazki I Predaniya Altayskih Tuvintsev*. Moskva: Vostochnaya Literatura.
- Tezel, N. (2013). *Türk masalları*, İstanbul: Bilge-Kültür-Sanat Yay.
- Thompson, S. (1977). *The folktale*. Berkeley: University of California Press.
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: 20 Eylül 2023, <https://sozluk.gov.tr/>

- Kaplan, P. & Peker, S. (2022). Değerler eğitimi açısından Bolu masalları, IX. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, C. II, (475-494 ss.), Çizgi Kitabevi
- Karakaş, R. & Akın, E. (2018). Değerler eğitimi bakımından Siirt menkıbeleri. *Folklor ve Edebiyat*, C. 24, S. 94, 87-101.
- Katı, Y. (2024). *Türk halk anlatmalarında değerler eğitimi*, Ankara: İksad Yayınevi.
- Kılıç Çakmak, E. (2007). Çoklu ortamlarda dar boğaz: aşırı bilişsel yüklenme, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 1-24.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Müçük, M. (2023). Türk dünyası masallarında olumsuz tipler. (yayımlanmamış doktora tezi) Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Temel toplumbilim terimleri sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Sakaoğlu, S. (2019). *Masal araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yay.
- Seyidoğlu, B. (1999). Erzurum masalları, İstanbul: Erzurum Kitaplığı
- Uçak, S. (2011). Masalsız toplum ve okulda değerler eğitimi. *İGEDER II. Ulusal Öğretmenim Sempozyumu Bildiri Kitabı* (27 Kasım 2010) (77-90 ss.), İgeder Kitapları.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Yavuz, M. H. (1997). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.